

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮНЕСКО У ФОРМУВАННІ ІДЕОЛОГІЇ ГЛОБАЛЬНОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто діяльність ЮНЕСКО щодо формування ідеології глобального мультикультурного суспільства. Аналізується процес формування нормативно правової бази з питань збереження і розвитку культурної розмаїтості та самобутності. Окреслено пріоритетні завдання, що ставить перед собою ЮНЕСКО в умовах викликів глобалізації. Проаналізовано деякі аспекти практичної діяльності щодо протидії культурно-психологічному ізоляціонізму і культурній стандартизації.

Постановка проблеми. В умовах глобальних змін у розвитку світових культур, культурна політика стає активним провідником національних і транснаціональних політичних інтересів, а іноді і джерелом міжцивілізаційного суперництва. Це висуває проблеми культурної гібридизації і діалогу культур, врегулювання й попередження етнокультурних конфліктів, збереження культурної розмаїтості.

В одній зі своїх праць сучасний американський філософ та соціолог А. Етціоні влучно висловився: "Глобальну владу неможливо зміцнити без хоча б часткового втілення в життя ідеї загальнолюдського суспільства. Таке суспільство вкрай необхідне, оскільки у людства повно проблем ... від деградації оточуючого середовища до торгівлі людьми, які національні держави не можуть ефективно вирішити в принципі" [1: 292].

Вирішення глобальних проблем людства передбачає створення нової, глобальної структури суспільства, одним із найважливіших елементів якої і *de facto*, і *de jure* є Організація Об'єднаних Націй та її спеціалізовані установи, серед яких Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО). Діяльність ЮНЕСКО має на меті об'єднання політичних зусиль держав у межах ідеології формування глобального мультикультурного суспільства і визначення ступеня впливу цієї організації на зазначені процеси є важливим у ракурсі дослідження соціально-філософських проблем сучасного світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність ЮНЕСКО щодо міжкультурної взаємодії перебуває у фокусі уваги переважної більшості представників академічних кіл, що займаються проблемами мультикультурності. На пострадянському просторі практична діяльність ЮНЕСКО в контексті розв'язання проблем мультикультуралізму розглядається в працях Т. Алексєєвої, Н. Бусової, І. Дубович, А. Куроп'ятника, Т. Кулікової, Б. Маркова, В. Малахова, І. Маслікової, В. Тишкова, М. Глостанової та інших авторів.

Серед західних дослідників, що працюють у цьому напрямку варто назвати, насамперед, Б. Андерсона, С. Бенхабіб, К. Хюбнера, С. Гантингтона, Е. Геллнера, А. Етціоні, С. Жижека, Г. Терборна, Ч. Тейлора, Ш. Точовича, Е. Хобсбаума, М. Уолцера, Дж. Яворського.

Метою статті є розгляд практичної діяльності міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО в питаннях реалізації глобальної програми діяльності у сфері міжкультурного співробітництва та формування ідеології глобального мультикультурного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Із початку свого заснування ЮНЕСКО пріоритетним напрямом своєї діяльності вважала вирішення питань культурного розмаїття та здійснення культурних прав світової спільноти. Із вищеназваних питань цією організацією було прийнято низку міжнародних правових актів, до числа яких, зокрема, відносяться Флорентійська угода (1950 р.) із Найробським протоколом (1976 р.) до неї, Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва (1966 р.), Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (1972 р.) тощо. Проте варто зазначити, що до початку 80-х років ХХ століття нормативні документи ЮНЕСКО не торкались проблеми збереження культурної самобутності як елементу глобальної світової культури. Вимогою часу стало створення необхідної правової бази, що могла б бути покладеною в основу ідеології глобального мультикультурного суспільства і першим кроком у цьому напрямку було прийняття ЮНЕСКО, так званої, Мексиканської Декларації щодо політики у сфері культури, яка стала підсумком роботи Всесвітньої конференції щодо культурної політики, що відбулась в Мехіко в 1982 році (Mondiacult: World Conference on Cultural Policies).

В основу Декларації, яка і дотепер є основним довідковим документом ЮНЕСКО, було покладено визначення культури, що стало базовим для цієї організації: "Культура – це сукупність притаманних суспільству або соціальній групі відмінних ознак, духовних і матеріальних, інтелектуальних й емоційних, яка окрім мистецтва, літератури охоплює спосіб життя, уміння жити разом, систему цінностей, традицій і вірування" [2]. Було задекларовано, що культура є основою основ таких важливих проблем, як самобутність, творчість, добробут, управління, громадянськість і розвиток.

Наступним етапом в розбудові ідеології мультикультурного суспільства стала Стокгольмська конференція ЮНЕСКО по політиці в області культури (1998 р.). На цьому форумі було проголошено два

основних програмних принципи, перший з яких стверджує необхідність діалогу культур з метою збереження культурної самобутності в ім'я розвитку потенціалу всіх культур людства, а другий запроваджує нове розуміння культурної політики, відповідно до якого держава повинна бути "служницею" культури, а не навпаки [3: 113].

Стрімкий та всеохоплюючий наступ глобалізації спричинив зміну пріоритетів у діяльності ЮНЕСКО щодо налагодження міжкультурного діалогу, збереження та розвитку культурної розмаїтості. З цього приводу на початку нового тисячоліття, екс-генеральний директор ЮНЕСКО К. Мацуура (1999-2009), характеризуючи сучасну роль цієї організації, зазначив: "Вступаючи в XXI століття, ми повинні по-новому оцінити сутність ролі ЮНЕСКО... в цих умовах пагубна спадщина конфлікту й змагання повинна прокласти певний шлях для нової культури конвергенції й співробітництва" [4: 47].

Вплив глобалізації на світову культуру є неоднозначним. З одного боку вона сприяє налагодженню тісніших міжкультурних зв'язків та взаємодії культур, з другого – реально становить загрозу культурному плюралізму, що знаходить своє відображення в культурно-психологічному ізоляціонізмі та культурній стандартизації. Зазначеними факторами обумовлено обрання ЮНЕСКО стратегічного курсу, спрямованого на надання глобалізації гуманістичного характеру та акцентування уваги на доленосних для всього людства проблемах культури, духовності, які сприяють усвідомленню справжніх цінностей людського буття, не дозволяючи узяти гору технічним і технологічним конструкціям на противагу гуманітарній безпеці.

У контексті формування ідеології глобального мультикультурного суспільства діяльність ЮНЕСКО зосереджена на головних напрямках – фокусних центрах (focal point), серед яких: культурна розмаїтість; міжкультурний діалог; матеріальна і нематеріальна світова культурна спадщина; збереження культурної самобутності, стійкий розвиток.

У межах практичної реалізації зазначених керуючих впливів проводиться:

- встановлення норм і стандартів, що містять у собі розробку міжнародних правових актів та узгодження їх із зацікавленими сторонами;
- підтримка ініціатив членів організації щодо розвитку й модернізації культурної політики;
- розробка методологічних і наукових основ культурної політики;
- забезпечення на фаховому рівні, держав-членів практичними знаннями у формі технічного співробітництва з метою розробки стратегій і проектів;
- налагодження тісної взаємодії між підприємницькою діяльністю й сферою культури;
- ініціювання кампаній щодо конкретної допомоги країнам, обміну інформацією, публікацій спеціалізованого характеру;
- організація міжнародних міждисциплінарних порівняльних досліджень із урахуванням культурного чинника та передача отриманих результатів і рекомендацій особам, що приймають рішення; організація обміну досвідом у сфері реалізації політики й стратегії ЮНЕСКО [4: 118].

Необхідність захисту культур від наступу транснаціональної комерціалізації, в умовах, коли цінності суспільства споживання усе активніше витісняють імперативи сучасного глобалізованого культурного життя, примусило ЮНЕСКО прийняти низку регламентуючих документів, серед яких "Загальна декларація про культурну розмаїтість" та "План дій щодо реалізації декларації". У декларації, прийнятій 31-ою сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО в Парижі в листопаді 2001 року, зазначається, що культурна розмаїтість є джерелом розвитку "настільки ж необхідним для людства, як біологічна розмаїтість для живої природи" [4: 117]. У документі зазначено, що саме культурне різноманіття є джерелом нескінченної культуротворчості, де кожна форма творчої діяльності забезпечує умови для зближення, культур та їх діалогу, відкриває нові обрії подальшого співробітництва, трансформує перспективи, розширює простір волі й вибору, установлюючи міцні зв'язки між регіонами, окремими людьми й поколіннями.

На саміті в Йоганнесбурзі (26 серпня – 4 вересня 2002 року) ООН було прийнято Політичну Декларацію, у якій була проголошена важливість культурного аспекту в міжнародній боротьбі з тероризмом, а ЮНЕСКО делегувались певні права щодо захисту культурної розмаїтості як "колективної сили", необхідної для стійкого самозабезпечуючого розвитку поряд з економікою, навколишнім середовищем і соціальними питаннями [5].

Розглядаючи питання міжкультурної взаємодії, неможливо оминати той факт, що культурні феномени врешті-решт неминуче піддаються змінам і трансформаціям внаслідок зіткнення глобальної і місцевої культур. Діяльність ЮНЕСКО в цих умовах спрямована на врегулювання вищезазначених процесів, які, відповідно до стратегічної мети організації, повинні стати основою для досягнення згоди між культурами, а не виливатися в так зване "зіткнення цивілізацій". Ця діяльність зосереджена, головним чином, на створенні відповідної правової нормативної бази, проведенні різного роду консультацій та реалізації певних культурних програм. Так, ідея збереження та розвитку культурного плюралізму у глобальному світовому масштабі була втілена в "Конвенції про охорону й заохочення різноманітних форм культурного самовираження", що була прийнята в жовтні 2005 року на 33-й сесії

Генеральної конференції ЮНЕСКО [6]. В результаті інтенсивної, поетапної нормотворчої роботи з 2003 по 2005 роки міжнародної групи незалежних експертів, делегацій, нарад урядових експертів і Генерального директора ЮНЕСКО конвенція стала збалансованим документом, який був покликаний створити новаторську нормативну базу для міжнародного співробітництва в області культури, прав і зобов'язань держав-учасниць щодо забезпечення захисту й заохочення усіх до культурного самовираження.

Вперше завдяки прийнятій Конвенції, що набула форми міжнародного правового інструмента, були окреслені питання взаємодоповнюваності економічної і культурної сфер, внаслідок чого культурні товари й послуги стали розглядатися з погляду культурного самовираження, незалежно від своєї можливої комерційної цінності. Змістом культурної політики було визначено забезпечення недоторканості й розвитку різноманіття форм культурного самовираження окремих осіб, співтовариств або суспільств, включаючи створення, виробництво, поширення й розподіл культурної діяльності, культурних товарів та послуг. Цей міжнародний правовий акт дозволив суттєво активізувати діяльність міжнародних та державних інститутів у питанні збереження культурної розмаїтості, діалогу й формування нової архітекτονіки міжнародного співробітництва.

На даному історичному етапі чи не єдиною альтернативою культурній стагнації або глобалізації зі знаком мінус у культурі ЮНЕСКО вважає проведення певних програм, спрямованих на забезпечення культурної самобутності та різноманітності саме в межах повноважень мандата ООН. Прикладом реалізації однієї із таких програм було створення в 2001 році Глобального альянсу за культурну розмаїтість, який відкриває дорогу новим формам партнерства між приватними й державними організаціями з метою надання підтримки місцевій індустрії культури (наприклад, підтримка музикантів і видавничої справи) у країнах, що розвиваються. Альянс покликаний розвивати нові мультикультурні методики, заходи й стратегії, спрямовані на скорочення комерційного дисбалансу в області товарів, що відносяться до сфери культури [7]. Політика ЮНЕСКО у сфері налагодження тісної міжкультурної взаємодії між приватним і державним сектором побудована на тому головному принципі, що протистояти викликам глобалізації, і насамперед, його основний похідний – комерційній "уніфікації", можна лише шляхом збереження й посилення відмінності, культурної своєрідності, самобутності, яка трактується як невід'ємна частина світової культури.

Знаковою подією щодо діяльності ООН та її спеціалізованих установ в контексті формування глобального мультикультурного суспільства й поглиблення інтеркультурних взаємодій було відзначення в 2010 році Міжнародного року зближення культур. З урахуванням зміни міжнародної обстановки ЮНЕСКО надає величезного значення цій темі, що лежить в основі цілей середньострокової стратегії культурного розвитку на період 2008-2013 років. Так, в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН зазначається, що: "... заохочення культурного різноманіття й відповідного діалогу є однією із найбільш актуальних проблем сучасності й одночасно порівняльною перевагою Організації" [8]. Продовжуючи обрану лінію та підкреслюючи те значення, яке міжнародне співтовариство надає включенню проблем молодого покоління до порядку денного на глобальному, регіональному й національному рівнях, у грудні 2009 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 64/134, в якій проголосила проведення Року молоді у період з 12 серпня 2010 року по 11 серпня 2011 року. З цього приводу Генеральний директор ЮНЕСКО Ірина Бокова зазначила: "Шляхом визнання багатогранного внеску, який молодь може внести в справу сприяння зміцненню взаєморозуміння, Міжнародний рік молоді відповідає проголошеній ЮНЕСКО концепції "укорінення ідеї захисту миру у свідомості людей" і відповідає меті Міжнародного року зближення культур..." [9].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Діяльність Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури щодо налагодження міжкультурної взаємодії у світовому масштабі, незважаючи на деякі існуючі недоліки в її роботі, важко переоцінити. Загалом вона є плідною, послідовною і безумовно представляє інтерес для вивчення та аналізу мультикультурних проблем суспільства в межах подальшого розвитку сучасної соціально-філософської думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Этциони А. От империи к сообществу : новый подход к международным отношениям / А. Этциони ; [пер. с англ. В. Л. Иноземцева]. – М. : Ладомир, 2004. – 342 с.
2. Всеобщая декларация ЮНЕСКО о культурном разнообразии [Электронный ресурс] : за данными документов ЮНЕСКО. – Режим доступа : <http://www.unesco.org/culture>.
3. Токтосунова А. Стратегия ЮНЕСКО в сфере культурного разнообразия / А. Токтосунова // Материалы круглого стола, посвященного обмену передовым опытом в области межкультурного диалога и популяризации Всеобщей декларации ЮНЕСКО о культурном разнообразии ["Межкультурный диалог и культурное разнообразие"], (Алматы, 4 – 6 июня 2007 г.). – Алматы : Дайк-Пресс, 2007. – 316 с.
4. Мацуура К. Фактор надежды / К. Мацуура. – М. : Новая Элита, 2003. – 176 с.
5. Йоханесбургская декларация по устойчивому развитию [Электронный ресурс] : по данным документов ЮНЕСКО. – Режим доступа : http://www.conventions.ru/view_base.php?id=1002.

6. Конвенция об охране и поощрении разнообразных форм культурного самовыражения, (Париж, 20 октября 2005 г.) [Электронный ресурс] : по данным документов ЮНЕСКО. – Режим доступа : <http://www.Unesdoc.unesco.org/images/0011/001177/117711r.pdf>.
7. Глобальный альянс за культурное разнообразие [Электронный ресурс] : по данным документов ЮНЕСКО. – Режим доступа : <http://tyro38.unesco.org/ru>.
8. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 62/90 от 17.12.2007 г. "Поощрение межрелигиозного и межкультурного диалога, взаимопонимания и сотрудничества на благо мира" [Электронный ресурс] : по данным документов Организации Объединённых Наций. – Режим доступа : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/469/19/PDF/N0746919.pdf>.
9. Послание Генерального директора ЮНЕСКО по случаю Международного дня молодежи и начала проведения Международного года молодежи : диалог и взаимопонимание [Электронный ресурс] : по данным документов ЮНЕСКО. – Режим доступа : <http://vmo.rgub.ru/policy/act/letter.php>.

Матеріал надійшов до редакції 30.08. 2011 р.

Яценко К. А. Деятельность ЮНЕСКО по формированию идеологии глобального мультикультурного общества.

В статье рассматривается деятельность ЮНЕСКО в контексте формирования идеологии глобального мультикультурного общества. Анализируется процесс формирования нормативно-правовой базы касательно сохранения и развития культурного разнообразия и самобытности. Определены приоритетные задачи, которые ставит перед собой ЮНЕСКО в условиях вызовов глобализации, анализируются некоторые аспекты практической деятельности в вопросах противодействия культурно-психологическому изоляционизму и культурной стандартизации.

Yatsenko K. A. UNESCO Activity on Forming the Ideology of Global Multicultural Society.

The article reviews the activity of UNESCO aimed at the formation of global multicultural society ideology. The process of formation the normative-legal base concerning the questions of saving and development of cultural variety and identity is analyzed. The priority tasks of UNESCO in the conditions of challenges of globalization are outlined. The particular aspects of practical activity concerning the contradiction to the cultural-psychological isolationism and cultural standardization are analyzed.